

Huishoudkunde als schoolvak voor 12-16 jarigen

L. OVERMARS

Met de komst van de eerste huishoudscholen in Amsterdam (1865) en vervolgens vele andere steden heeft de voorloper van het schoolvak huishoudkunde haar intrede gedaan. In dit artikel wordt ingegaan op de ontwikkeling van huishoudkunde als algemeen vormend vak aan de hand van de belangrijkste wettelijke veranderingen in het voortgezet onderwijs na 1945.

In eerste instantie richtte dit huishoudonderwijs zich op *meisjes*, waarbij een vrouwelijke vorming en huishoudelijke vaardigheden centraal stonden. Gekoppeld aan huishoudscholen ontstonden industriescholen, waar meisjes werden voorbereid op een 'dienst' in de huishou-

ding of op fabrieksarbeid. Parallel aan deze ontwikkeling werden vanaf 1912 op het platteland landbouw huishoudscholen opgericht, die de toekomstige 'boerinnen' voorbereidde op de huishoudelijke en bedrijfsstaak. (MAZELAND, 1978). Uit deze beide schooltypen ontwikkelde zich na 1945 het huidige lager huishouden en nijverheidsonderwijs. In 1968 werd met de invoering van de wet op het voortgezet onderwijs (W.V.O.) ook wel 'Mammoetwet' genoemd, dit één van de zes typen lager beroepsonderwijs in Nederland. In deze zes typen kwam het onderwijs in huishoudkunde op dat moment uitsluitend voor in het lager huishouden- en nijverheidsonderwijs (LHNO).

'Beroepsgericht' of 'praktijk'vak?

In het *wettelijk* onderscheid tussen algemeen vormende en beroepsgerichte vakken wordt huishoudkunde alleen als beroepsgericht vak aangeduid. De term beroepsgericht vak wordt vaak verward met, of gebruikt als synoniem voor, het woord praktijkvak.

In een beroepsgericht vak ligt het accent op het verwerven van kennis, inzicht, vaardigheden en attitudes voor een specifiek beroep in tegenstelling tot een algemeen vormend vak, waarbij naast persoonlijkheidsvorming de vorming tot deelnemer aan het maatschappelijk leven centraal staat.

Het woord 'praktijkvak' refereert aan een didactische indeling, met als tegenhanger 'theorievak'. Bij de praktijkvakken leren de leerlingen door concreet, met de handen, aan een onderwerp te werken zowel manuele vaardigheden als inzicht en theorie over het onderwerp. Bij de theorievakken vergaart de leerling veelal op abstracte wijze kennis en inzicht.

In het LBO maakt men voor de beroepsgerichte vakken vaak het onderscheid in praktijk- en theorielessen. Bij een analoge didactische indeling voor de algemeen vormende vakken spreekt men daar over praktikum, als leerlingen op concrete wijze leren. Door deze terminologie verwacht men, ten onrechte, de termen beroepsgericht en praktijkvak.

Foto 1. 'De Rijnaak', Lobith. Kookles in 1964.

Huishoudkunde in het lager huishoud- en nijverheidsonderwijs.

Na de 2e wereldoorlog maakte het huishoudonderwijs een ontwikkeling door van een *beroepsgerichte* opleiding naar een opleiding met een meer *algemeen vormend* karakter. Daarbij werd er naast de algemene theorievakken veel belang gehecht aan de praktijkvakken, opdat de ontwikkeling van 'hoofd, hart én handen' gelijke aandacht zou krijgen.

De wet op het voortgezet onderwijs van 1968, veranderde misschien schoolorganisatorisch ook voor het LHNO het een en ander, vakinhoudelijk maakte huishoudkunde geen grote veranderingen door.

De brugklas deed haar intrede en dat betekende dat daar geen onderwijs gegeven mocht worden in beroepsgerichte vakken, anders zou immers doorstroming naar het 2e leerjaar van andere vormen van voortgezet onderwijs bemoeilijkt worden. In de praktijk zag je dat op het LHNO in het 1e leerjaar veelal 3 lessen per week 'zorg voor de voeding, woning, kleding en gezondheid' met de intentie van een algemeen vormend vak, op het

lesrooster stond. In feite was dit de introductie van huishoudkunde als algemeen vormend vak.

In de twee volgende jaren kon gekozen worden tussen een praktische P-differentiatie en een theoretische T-differentiatie. De P-richting bevatte meer praktijkvakken en was gericht op beroepsvorming. De T-richting bereidde voor op doorstroming naar het middelbaar beroeps- en onderwijs. Het aantal lessen huishoudkunde ('zorgvakken') varieerde van 6 tot 9 uur per week.

Met de verlenging van de leerplicht in 1975 werd middels het LBO/LAVO-besluit van 27 april 1973 het LHNO vierjarig. De P- en T-richtingen verdwenen om plaats te maken voor examens op A-, B- en C-niveau, waarbij het C-niveau bedoeld is om doorstroming naar het middelbaar beroeps- en onderwijs (MBO) mogelijk te maken.

De vierjarige cursusduur maakte het mogelijk om een tweejarige, voornamelijk algemeen vormende, onderbouw te creëren met aansluitend een tweejarige beroepsgerichte bovenbouw. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het lager technisch onderwijs, werd de beroepsgerichte bovenbouw van het LHNO tamelijk 'algemeen' ingevuld. Ook huishoudkunde, als een van de beroepsgerichte vakken, streefde een meer algemene beroepsvoorbereiding na. In het hiernavolgende artikel gaan Groot-Marcus en Moen daar verder op in (p. 115-123).

IHNO

Naast het vierjarige LHNO ontstaat nu het eveneens vierjarige Individueel Huishoud- en Nijverheidsonderwijs (IHNO). Dit individuele onderwijs is bestemd voor leerlingen die op grond van een psychologische- en intelligentietest individueel of anderszins bij hun ontwikkeling aansluitend onderwijs nodig hebben. In

het IHNO wordt er in kleinere groepen les gegeven en adviseren deskundigen, zoals orthopedagogen, het docententeam hoe een bepaalde leerling het beste begeleid kan worden. Verder wordt er vaak middels praktijkvakken de leerlingen kennis en inzicht bijgebracht, de leerlingen krijgen minder theorie- en meer praktijk-lesuren dan in het LHNO.

Huishoudkunde als algemeen vormend vak.

In de toelichting van het LBO/LAVO besluit wordt gesteld dat er in de twee-jarige, meer algemene, onderbouw de mogelijkheid is om de leerlingen te observeren, te begeleiden en te adviseren ten aanzien van een studierichting die het meest past bij hun aanleg en belangstelling. Verder dient er in de lessentabel gestreefd te worden naar harmonisatie, dat wil zeggen dat er een zo goed mogelijke doorstromingsmogelijkheid van de ene tak van het LBO naar de andere mogelijk gemaakt wordt door een uniforme minimum lessentabel. In de onderbouw is geen plaats voor beroepsgerichte vakken, waartoe ook huishoudkunde gerekend wordt.

A.T.

Onder andere om tegemoet te komen aan de wens van het LBO om ook praktijkvakken in de onderbouw te kunnen geven is er in het LBO/LAVO-besluit een nieuw vak geïntroduceerd: Algemene Technieken (A.T.). Bij algemene technieken gaat het niet om het aanleren van een bij een bepaald beroep behorend geheel van bewerkingen en verrichtingen. Het vak moet de leerlingen mogelijkheden geven hun motorische vaardigheden te oefenen en hun denkvermogen (het onderkennen, analyseren en oplossen van problemen in het algemeen) te ontwikkelen. Algemene technieken moet de

wisselwerking tussen vaardigheden en abstracte kennis verduidelijken en begrip bijbrengen voor het bijeenhoren van manuele en intellectuele functies. Dit nieuwe vak wordt in eerste instantie niet als verplicht vak voorgeschreven.

De docenten huishoudkunde zijn, evenals vele andere beroepsgerichte vakdocenten bevoegd om algemene technieken te geven. Voor het vak huishoudkunde, als algemeen vormend vak, ontstaan nu twee mogelijkheden. Enerzijds huishoudkunde als zelfstandig algemeen vormend vak, wat feitelijk veel voorkomt op de kategoriale LHNO-scholen. Anderzijds (elementen uit) huishoudkunde als onderdeel van algemene technieken, wat vooral in scholengemeenschappen veel voorkomt.

In beide varianten blijft het vak huishoudkunde zich met name richten op zorg voor de voeding, woning, kleding en gezondheid. De zorg voor de gezondheid wordt wel meer en meer een zelfstandig vak gezondheidskunde, verzorgd door docenten met akte NXX, of docenten gezondheidskunde als ze van de nieuwe lerarenopleiding komen, of de bezitters van de akte NXII en NXIX welke voor zowel huishoudkunde als gezondheidskunde bevoegd zijn.

Door verzelfstandiging van het vak gezondheidskunde staat gezondheid minder centraal bij huishoudkunde, daarentegen krijgen andere inhouden meer accent. Waar huishoudkunde als zelfstandig vak wordt gegeven, zie je dat het algemeen vormende karakter van huishoudkunde met name gezocht wordt in de grote aandacht die konsumentenvorming, emancipatie en milieu dan krijgen. Daarnaast krijgt de praktische zelfredzaamheid in de privésfeer meer accent.

Waar huishoudkunde een inbreng bij algemene technieken heeft, ligt het accent vaak (eenzijdig) op de maaltijdberei-

dingstechnieken, soms voorzien van een sausje konsumentenvorming.

Huishoudkunde, een vak apart?

Omdat, uitgaande van de minimum lessentabel zoals genoemd in het LBO/LAVO-besluit, het aantal lesuren huishoudkunde 'algemeen' in de onderbouw van het LHNO nogal kan variëren en de school een grotendeels eigen invulling aan de inhouden van huishoudkunde zal geven, kun je moeilijk spreken van 'de' huishoudkunde als algemeen vak. Maar dat huishoudkunde als *apart* algemeen vormend vak in de onderbouw van het gehele LBO of zelfs voortgezet onderwijs een plaats krijgt lijkt vooralsnog nog niet tot de mogelijkheden te behoren. Dat zou het streven naar een geharmoniseerde (lees: uniforme) lessentabel alleen maar moeilijker maken. Voorlopig zouden inhouden van huishoudkunde met name in algemene technieken tot hun recht moeten komen. Uit een onderzoekje door een studente van de NLO naar het functioneren van huishoudkundeleraars in het LBO in 1983 komen twee situaties duidelijk naar voren.

1. Op het lesrooster staat huishoudkunde. Huishoudkunde wordt dan op de voor de docent bekende vaak traditionele manier gegeven. De docenten denken dat bij een opgaan van huishoudkunde in algemene technieken er met name te weinig tijd voor praktijklessen over zal blijven, en dat huishoudkunde in totaal onvoldoende uit de verf zal komen.
2. Er wordt vaak onder druk van directies of schoolfusie, geparticipeerd vanuit huishoudkunde in A.T. Ook hier vraagt men zich af of de inhoud van huishoudkunde wel voldoende tot haar recht komt, al zien de docenten met name de emancipatorische mogelijkheden van huishoudkunde binnen A.T. als een duidelijk pluspunt,

omdat naast meisjes ook jongens onderwijs in huishoudkunde krijgen. Het beleid vanuit het Ministerie is er vooralsnog op gericht om A.T. zo breed mogelijk te maken; zo nodig zou men dan binnen A.T. twee differentiaties kunnen aanbrenge(n), te weten 'techniek' en 'verzorging', waarbij huishoudkundige onderwerpen met name in verzorging naar voren moeten komen.

Huishoudkunde in de middenschool

Met de inwerktrading van de 'Mammoetwet' in 1968 waren alle wensen met betrekking tot de ontwikkeling van het voortgezet onderwijs niet ineens gerealiseerd. De W.V.O. bood wel de mogelijkheid om op experimentele basis vakinhoudelijk, leerspsychologische of schoolorganisatorische vernieuwingsgedachten te realiseren. Zo werd de vorming van scholengemeenschappen mogelijk, maar de traditionele scheiding tussen (lager) beroepsonderwijs en algemeen voortgezet onderwijs bleef bestaan. Mede op grond hiervan werden in 1973 experimenten middenschool aangekondigd en de Innovatiecommissie Middenschool ingesteld. Uitgangspunten voor de middenschool waren:

- uitstel van beroeps- en studiekeuze naar een later tijdstip: in plaats van op 12-jarige, op 15-, of 16-jarige leeftijd.
- het aanbieden van gelijke en optimale kansen op alle niveaus van onderwijs, waarbij edukatieve achterstanden en schoolkeuzemotieven, veroorzaakt door milieugebondenheid (en geslachtsgebondenheid!) worden opgeheven;
- verbreding van het inhoudelijke onderwijs- en vormingsaanbod voor deze leeftijdsgroep, door een grotere spreiding van vakken en het aanbieden van meer mogelijkheden tot ontplooiing van intellectuele, sociale, kul-